

POSUDEK NA DIPLOMOVOU PRÁCI MIROSLAVA KOŠŤÁLA: “VÝKLAD PŮVODU NÁBOŽENSTVÍ V DÍLECH PASCALA BOYERA A LUDWIGA FEUERBACHA”, KRe FF Univerzity Pardubice, srpen 2018

Předkládaná práce je zaměřena na řešení otázky původu náboženství u dvou významných autorů, L. Feuerbacha a P. Boyera. Po nezbytném úvodu se M. Košťál nejprve věnoval shrnutí životních cest a vědeckého působení obou myslitelů (kapitola první). Ve druhé kapitole představuje několik důležitých myšlenek obou autorů, které se týkají jak otázky původu náboženství, tak jejich pojetí kategorie samotné. Jádrem práce jsou třetí a čtvrtá kapitola, ve kterých autor předkládá vlastní analýzu idejí L. Feuerbacha a P. Boyera k těmto otázkám. Následuje závěr a seznam použitých zdrojů.

Oceňuji výběr tématu i hlavní otázku práce, jde o podnětný a důležitý směr výzkumu. Je nezbytné zabývat se zásadními teoretickými východisky myšlení obou autorů, protože v případě Feuerbachově je zřejmý jeho vliv v náboženských otázkách na myšlení K. Marxe a mnohých dalších; v případě P. Boyera stačí zalistovat aktuálními religionistickými publikacemi (Abych neustále neopakoval příjmení vlivných autorů, nadále budu užívat jen zkratky F. a B.). Přínosné je, že M. Košťál usiluje o kritický přístup. V textu najdeme několik jeho postřehů či komentářů, zejména poukazy na Boyerův vlastní rozpornost, na to, že sám postupuje metodou, kterou kritizuje u jiných, atd. Solidní je výběr zdrojů, včetně zahraničních (Boyerovy práce dosud nejsou do češtiny přeloženy).

První problém práce vidím ve zpracování F. myšlenek o náboženství. Celkem solidně je vystiženo jeho vysvětlování původu a podstaty náboženství jakožto promítání lidských vlastností, potenciálu (ba i přání) do vymyšlených bohů či boha. Není ale možné tuto kritiku oddělit od souvislostí: Zaprvé, šlo o reakci na Hegelovo abstraktní zacházení s pojmem ducha, atd. (což je v textu jen stručně zmíněno, ale nevysvětleno). A co je ještě důležitější, F. svou kritikou vysvětloval, co vnímal jako zásadní problém lidstva. Považoval náboženství za způsob, jak se člověk odcizuje sám sobě. To má dle německého myslitele negativní důsledky, vnitřní rozpolcenost či rozpornost člověka, atd. Navíc nikde nevidím zpracování F. pokusu oddělit od sebe v náboženství obsažené racionální, člověku prospěšné, od iracionálního.

Dalším problémem je zpracování Boyerových myšlenek ohledně povahy náboženství. Jistě se dá vynechat definování náboženství a přitom fenomén náboženství plodně analyzovat, s tím souhlasím. Ale zůstává nejasné, čím se podle Boyera liší náboženské myšlenky nebo projevy chování od jiných. Nemusí být *sui generis* (Boyer, cit. na s. 48), ale něčím musí být specifické, jinak ztrácí smysl rozlišovat mezi náboženskými myšlenkami (atd.) a jiným typem myšlenek. A proč v jednom případě jím popsané kognitivní procesy vedou k utváření náboženských představ a v jiných případech nikoliv?

Opravdu lze dobře srovnávat F. a B. úvahy o původu náboženství? Na obecné rovině ovšem oba hledali jeho původ v člověku, ani jeden nepřijímá nějaké teologické předpoklady transcendentního božství, apod. Jenže tady podobnost končí. Jak autor sám stručně zmiňuje, *jiná jsou východiska* obou autorů: V jednom případě kritika Hegelova myšlení (F.), ve druhém pevné ukotvení v biologickém evolucionismu (B.). Bylo by třeba důkladněji prodiskutovat, *nakolik se liší výsledná vysvětlení*, to předkládám jako zásadní bod k obhajobě (velmi stručně je pojednáno v kapitole čtvrté).

Diplomant v závěru tvrdí, že porovnáním prací F. a B. není zřejmě možné odpovědět na

otázku, zda spekulativní cesta myšlení jaksi předchází empirický výzkum (s. 59). To samo nebylo problémem práce, navíc je to vágně formulovaný problém. Na jiných místech však zase M. Košťál tvrdí, že F. svým spekulativním myšlením “byl blízko východiskům dnešního kognitivního paradigmatu” (s. 54). Není vůbec zřejmé, v čem by F. jaksi předjímal hypotézu o výběru nejlepších strategií živočišných druhů k přežití, nebo teorie o funkcích mozku. Dále nemohu souhlasit s tvrzením, že F. i B. pracovali s intuitivním pojetím pojmu náboženství, *protože jej nedefinují*. Zprvée, F. dost jasně vymezuje náboženství jako to, co “abstrahuje z člověka síly, vlastnosti, podstatné znaky a zbožšťuje je jako samostatnou bytost”. Zadruhé, je možné neintuitivně analyzovat nějaký fenomén, aniž pojem na něj odkazující nutně předem definujeme (výzkum orientovaný na řešení problémů, jehož výsledkem jsou teorie, nikoliv na snahu lépe vymezit význam slov). Zde je třeba rozlišovat mezi fenoménem ve světě, kterému se snažíme vytvářením teorií porozumět, pojmem či pojmy, kterými na něj odkazujeme, a definováním pojmu/ů.

Vypadá to, že takové rozlišování nezvládl ani B., ani diplomant. M. Košťál nikterak nereaguje na B. nesmyslný požadavek falsifikace definic ve smyslu Popperova požadavku falsifikovatelnosti (s. 45). Definice však takto falsifikovat nelze, to je možné pouze u teorií. Rozumí diplomant dobře rozdíl mezi teorií a definicí? Stejně tak je chybné B. uvažování ohledně úlohy kategorií při tvorbě hypotéz. Nemůžeme rozhodnout o “analytické vhodnosti kategorie náboženství” posuzováním toho, jaké hypotézy mohou být na základě této kategorie vyprodukovány (s. 46). Hypotézy jsou vytvářeny na základě otázek, na základě formulace problému. Volba kategorie, či spíše konceptu, jistě hraje při formulaci problému roli, ale není určující pro vznik otázky. Jak souvisí B. uvažování o problémech s definicemi náboženství s Popperovým zpochybněním indukce (s. 46)?

Oproti první verzi diplomové práce je nyní text napsán jazykem srozumitelnějším, ale některé pasáže stále trpí problematickými formulacemi. Většinou je to důsledkem nedobře utvářených souvětí a špatně použitých slov (např. první věta na s. 21, několik vět na s. 26, poslední věty na s. 27 a dále). Tu a tam narážím na překlepy, ale v míře únosné.

Celkově považuji práci za podnětný, byť nevyrovnaný příspěvek k důležité problematice. Pokud M. Košťál uspokojivě odpoví na vznesené otázky a doplní důležité souvislosti, navrhuji hodnocení známkou E (dobře).

V Liberci, 16. srpna 2018,

doc. Mgr. Martin Fárek, Ph.D.